

Şiirimiz ve Atatürk'ün Dil Devrimi

Hasan Kolcu*

Özet: Şiirin malzemesi dildir. Şair, dili kullanarak sanatını gerçekleştirir. Ancak dil de zaman zaman şiirin temi olur. Bu yüzden temi Türk dili olan pek çok şiir yazılmıştır. Bu tarz şiirlerde Atatürk'ün Dil Devrimi de söz konusu edilmiş, bu konuda çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. İşte biz makalemizde, Atatürk'ün Dil Devrimi'ni şiir üzerinden giderek değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Şiir, dil, Türk dili, Atatürk, Dil Devrimi.

Giriş

Türk şiiri, zaman zaman Türkçeyi kendisine konu olarak seçer ve işler. Bunun ilk örneği Ziya Gökalp'in "Lisân" adlı şiiridir (Gökalp,1918:30). Bu ilk şiirden başlayarak Türk Edebiyatında Türkçe üzerine yazılmış yüzlerce şiir vardır (Kolcu, Yavaş, 2006). Türkçe temli bu şiirlerde, dilimiz, hemen her yönüyle ele alınıp işlenir. Biz bu bildirimizde, Türk Dili üzerine yazılmış şiirlerde "Atatürk'ün Dil Devrimi" konusunu işleyeceğiz.

Atatürk ve Dil Devrimi

Atatürk, dilimizin yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarılması, kendi öz birliğine kavuşturulması, bilimsel çalışmalar yapılarak Türkçenin nesi var nesi yok ise ortaya çıkarılması amacıyla 12 Temmuz 1932 tarihinde "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" adıyla bir dernek kurulmasını buyurur. (Ünaydın, 1954:9-11) Bu dernek, daha sonra adını "Türk Dil Kurumu" olarak değiştirir. Böylece Türk dili ile ilgili "bilinçli" çalışma devri başlar. Bu, Dil Devrimi'nin gerçekleştirilmesi için Harf Devrimi'nden sonra atılan ciddi bir adımdır. Atatürk'ün önderliğinde, her yıl Dolmabahçe Sarayı'nda dil kurultayları düzenlenir. 26 Eylül, her yıl "Dil Bayramı" olarak kutlanır. Dilin özleş-

* Yrd.Doç.Dr. Hasan Kolcu, Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.

tirilmesi çabaları artar. Atatürk'e göre “ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.” (Korkmaz, 1991:190) Bu çabalar, Dil Devrimini doğurur ve şiirimize de konu olur. İshak Refet İşıtman, Dil Devrimini Türkçenin kurtarılması olarak değerlendirir ve “*Türk Dili Kurtulurken*” isimli şiirini yazar. (İşıtman, 1934:78-80) Türkçenin özleştirilmesi sorununu “karşılıklı konuşma” tekniğiyle şiirinde ele alır. İşıtman:

*“Türk dili kurtuluyor;
Türk kendini buluyor;”*

diyerek başladığı şiirinde muhatabının:

*“-Farsçasız Arapçasız konuşmak nasıl olur?
sorusuna:
- En güzel örnekleri köylülerde bulunur...”*

karşılığını verir.

“Her sözün Türkçesi var” düşüncesine olan İşıtman'a, muhatabı:

“- Haydi anlat şunları yalnız Türkçe sözlerle”

diyerek şu beyiti verir:

*“Hübup eder gibi reftarınız ne halettir
Acep nesimi seherden mi âferidesiniz”¹*

İşıtman, muhatabının söylediği bu beyiti şöyle Türkçeleştirir:

“- Yürüyüşün eser gibi esinden mi yaratıldın”

¹ Bu beyitin doğru yazılışı şöyle olmalıdır:
“Hübûb eder gibi refârınız ne hâlettir
Aceb nesîm-i seherden mi âferidesiniz”
(Yürüyüşünüz rüzgârın esişi gibi, bu ne hâldir?
Acaba seher rüzgârından mı yaratıldınız?)

152 Hasan Kolcu

“Esin” kelimesinin anlamını bilmeyen muhatabı, “*Esin nedir?*” diye sorar. Işıtman da:

*“-Nesim neyse esin odur;
Nesimin Türkçesidir;
Türk sözü Türk sesidir...”*

diyerek cevap verir. Ancak muhatabı bunun “uydurmak” olduğunu, işin uydurmacılıkla yürüyüp yürümeyeceğini sorar. Işıtman da şu cevabı verir:

*“Yarasalar görür mü
Günlükte güneşlikte... Uydurma yok bitik var...”*

İshak Refet Işıtman, *Divanü Lugati't – Türk'ü* öz Türkçe kelimelerin kaynağı olarak gösterir. Muhatabı Divan'da “kadın” için “oragut” dendiğini, şimdi de “oragut” mu diyeceğini sorar. Işıtman, “oragut”un, “avrat” olduğunu ifade edince karşısındaki Arapçasız, Farsçasız bir tek cümle yazılamayacağını, uydurmacılıkla bir şey yapılamayacağını ileri sürer. Işıtman, “*Asıl uydurma diye Osmanlıcaya derler.*” cevabını verir. Türkçenin kurtulacağı ve Türkün kendini bulacağı inancıyla şiirini bitirir:

*“Türk kendine geliyor Türk kendine dönüyor
Arapçalar Farsçalar birer birer söniyor;
Avrupa sözleri de Türk diline giremez;
Türkün bir tek sözüne yad elleri eremez”*

Işıtman'ın bu şiiri, Türk Dil Devrimi üzerine yazılan ilk şiirdir, denebilir.

Behçet Kemâl'in de Dil Devrimi ile gerçekleştirilen Türkçenin özleştirilmesi, benliğine kavuşturulması çalışmalarını, “*Dil Bayramı*” adlı şiirinde desteklediğini görürüz:

*“Bütün dikenlerden sıyrılan bir gül gibi
Yüksek öz duygularla dolan bir gönül gibi
Türk dili, açılıyor, gelişiyor, eriyor...
Söz – söz demek ki, tüy – tüy kendisini veriyor
Türkün duygularına türkçenin kanatları
Şu sanat göklerinin sonu gelmez katları
Açılın! Yerimizi almaya varacağız....*

Sanatta da yeni bir "Ankara" kuracağız!" (Çağlar, 1934:25)

Atatürk'ün kişisel çabalarıyla Dil Devrimi, meyvelerini vermeye başlar ve Türkçe yalınlaştırılır. Dilimizdeki bu yeni yapılanmayı "*Atatürk Türkçesi*" olarak değerlendiren Işıttan, bunu "Türkçenin kurtuluşu" olarak görür ve alkışlar:

*"Arı, sili bir Türkçe, türkçenin kendisi bu
Bu işte de önümüz evrene saldı yanku*

*Su gibi duru bir dil, böyle anla, böyle bil
Senin özanadilin karışık türkçe değil*

*İşte bu dil demektir Atatürkün türkçesi
Duyguda düşüncede budur türklüğün sesi*

*Bu dil kuşların dili, bu dil suların dili
Türk dili kurtuluyor bayram etsin Türk eli"* (Işıttan, 1935:27-28)

Münir Müeyyet Bekman da Atatürk'ün başlattığı Dil Devrimi'ni şu mısralarla destekler:

*"Sönmez bir ateş yaktık amaca giden yolda
Fıskırıyor devrimin kökleri sağda solda
Kazdığımız toprakta öz izi görüyoruz
Ülküyü dokuyoruz, ülküyü örüyoruz.*

*Benliğimiz Türklüktür gelişmez hiç bölüme
Vargıya ermek için can verimiz ölüme
Gösterilen ereğe yel gibi koşuyoruz
Türkçe düşünüyoruz, Türkçe konuşuyoruz."* (Bekman, 1935:97-98)

Dil Devrimi ile birlikte öz dile ve öze dönüldüğünü belirten Ahmet Kemâl Vural, bunu Atatürk'e borçlu olduğumuzu:

*"Şimdi nasıl değmesin, Türkün göklere başı,
Ünle sona eriyor... Artık öz dil savaşı...*

Öz dile dönüş demek: özüne dönüş demek...

154 Hasan Kolcu

Atatürkün onurlu, sözüne dönüş demek...

*Türk dilinin değer, her dilden çok... çok derin
Koşuyoruz peşinden, güneş yüzlü Önderin*

*İçimizde çırpınan, sevinç kanatlanıyor.
Çünkü ulusun bağı, öz dili için yanıyor..." (Vural, 1935:97)*

mısralarıyla ortaya koyar.

Dil Devrimi ile birlikte bir dil savaşının başlatıldığına:

*"Savaş var, yine savaş! Düne dek haksız yere
Aramıza sokulup yer bulan yad ellere,*

*Öz dilin özlemini gönülden duya duya;
Savaş açtık bugün biz, Arapça ve Farsçaya.*

*El dilini kökünden çıkarıp atacağız,
Yerine dilimizin özünü katacağız." (Gündüz, 1935:100-101)*

diyerek dikkatimizi çeken Mustafa Gündüz, bu savaşa herkesi çağırır:

*"Arkadaş: öz diline doğru yürü, yaklaş, var
Ve bil ki bundan sonra yad ellerle savaş var"*

Türkçenin ana yurttan, Orta Asya'dan doğan Türkün kültür kaynağı olduğunu söyleyen Raif N. Giray, sonraları özgürlüğün yitirilişini:

*"... Koşmuş Arap ülkesinde, Fars ilinde dolaşmış,
Ara sıra batı yurdu dillerine el açmış;*

*Şurdan, burdan devşirdiği bir karmaca dil demiş,
Türkün köylü, şarlısına bunu öğren, bil demiş;*

*Koca budun bu yabancı dile kafa patlatmış,
Kaç genç nesil bu uğurda saçlarını ağartmış." (Giray, 1935 :99-100)*

mısralarıyla ortaya koyar. Kaç yüzyıl Türk ulusunun bundan ötürü yas tuttuğunu anlatan Giray, dilde öze dönüşü Atatürk'e borçlu olduğumuzu şöyle anlatır:

*“Ey Asyanın ortasından, Anayurtdan doğan dil!
Şu soysallık evrenini yaltırığa boğan dil!...”*

*Atatürkün armağanı, yol gösteren sözsün;
Türk demekse: sen demektir. Sen de Türk özüsün.”*

Ziya Atılgan, Dil Bayramı dolayısıyla yazdığı *“Türk Dili”* adlı şiirinde Dil Devrimi ile amacın gerçekleştirildiğini:

*“Attık öz dil içinden Arap Acem sözünü,
Anladık Türk dilinin arıklığı özünü,
Bir dil ki kaynağı saf, doğuşu da evrensel,
Ey Türk bil ki öz dilin bütün dillerden güzel”* (Atılgan, 1935:101-102)

dörtlüğüyle ortaya koyduktan sonra, yurttaşı da Dil Devrimi'ne az veya çok katkıda bulunmaya çağırır:

*“Büyüklüğüne senin yer üstü altı kanık,
Dilinin değerine ister mi bilmem anık.
Bu önemli savaşta ödev almalı, çok, az;
Yurtdaş sen Türkçe konuş, Türkçe anlaş, Türkçe yaz.”*

Dil Devrimi ile neyin hedeflendiğini de Orhan Cura'nın şiirinden öğreniriz:

*“Her savaşta at kişneyip mızrak mızrak tokuşmaz
İşte bugün en önemli bir savaşın ortasındayız.
Bundan sonra Türk ilinde yabancı söz yaraşmaz.
Öz Türk öz dil diyen yüksek bir ülkünün arkasındayız.”* (Cura, 1935:102)

Dil Devrimi şu gerçeği artık herkese öğretmiş ve kabul ettirmiştir:

*“Her yurtdaşa yakışan öz Türkçe konuşmaktır.
Öz Türkçeyle konuşmak köylüye ulaşmaktır.”* (Recep, 1935:103)

156 Hasan Kolcu

Aydın şairlerimizin hemen yanında, halk ozanlarımızın da Dil Devrimi'ni destekleyen şiirler yazdıklarını görürüz. Âşık Memet bunlardan biridir ve Dil Bayramı dolayısıyla iki şiir yazar. (Kolcu, Yavaş, 2006 :258-259) Dil Devrimi'ni ve Atatürk'ün Dil Devrimi'ne katkısını konu alan ozan, şunları söyler:

*“Kutlu olsun Ulusum Dil bayramı
Ana dilimize kavuştuk bugün
Arabın Acemin attık dillerin
Benlikle öz Türkçe konuştuğumuz bugün*

*Türk ilinde duran hep Türk oğludur
Öz yolumuz Atatürk'ün yoludur
Kalbimizde dil sevinci doludur
Memur köylü dilde birleştik bugün” (Memet, 1935 :104)*

Atatürk'ün ölümüyle Dil Devrimi sürdürülür, ancak çalışmalar değişik bir boyut kazanır. Öz Türkçecilik, yerini arı dilciliğe bırakır. Bütünüyle Türk olan bir Türkçenin peşine düşülür. Bu yeni durum da şiirimizde yer bulur:

*“Bilmiyorum Osmanlıca
Ne Arapça ne de Farsça
Anadilim Türkçe gülüm
Kökten sürme yüzyıllarca.*

*Ilgıt ılgıt koşmalarım
Yürek yürek coşmalarım
Engelleri aşmalarım
Halkça tüten anlatışta.*

*Türkçe açar toprağımız
Türkçe kokar her dalımız
Arı dilin arısıyız
Öğünürüz öz kaldıkça.*

*Ulusçuyuz ötesi yok
Türkçe sözün bitesini yok
Atatürk'ün ölesi yok
Dilde devrim yaşadıkça*

*Anadilim Türkçe gülüm
Çamur tutmaz yücede gün
Varol Türkçem özgürlüğüm
Al bayrakta ay-yıldızca.” (Ertuğay, 1971:19)*

Ancak Dil Devrimine karşı çıkanlar day ok değildir. Dil Devriminin gereği olan dili özleştirir, yabancı sözcüklerden arındırma ve yeni kelime türetme yolu kimileri tarafından “Uydurmacılık” olarak nitelendirilir ve Dil Devrimine karşı çıkar. Örneğin Nail Uçar:

“Ana dille konuş, Ana dille yaz
Yapma uydurma dil, diline uymaz
Türkülerim, marşım, hepsi ondadır
Anamın ninnisi, dili ondadır

Olasılık bilmem, saptamak demem
Bu dilim değildir, ona Türk demem
Süt gibi anamdan emdim dilimi
Uydurma dil boğar Ana dilimi.” (Uçar, 1979:32)

Aynı konuda bir diğer eleştiri de Asaf Hâlet ÇELEBİ'den gelir.

“rahat bırak beni eşek arım
rahat bırak beni bay kıvrıgıç
bayan ividi
evim
sokaklarım sana yasak
sen benim değilsin
rüyalarımın harputun
ecem
öcüm
bütün önemlerini kıvançları koy çuvalına
başka yaramaz çocukları git korkutmağa
başka kapıya” (Çelebi, 1983:15)

diyerek Türkçenin özleşmesine ve dolayısıyla Dil Devrimine karşı çıkar.

158 Hasan Kolcu

Türkçenin öz benliğini bulmada izlenen yol olan Dil Devrimi, her şeye rağmen varlığını sürdürmeye devam eder. Fazıl Hüsnü, “Dil’le Var Olmak” adlı şiirinde bu gerçeği şöyle ortaya koyar:

“İstiklâl derken
Yok olur bağımsızlığımız bizim
Yok olur
Hürriyet derken özgürlüğümüz.” (Dağlarca, 372)

Sonuç

Türk Dilinin özleşmesinde, arılaşmasında, benliğini bulmasında, Dil Devrimi ciddi bir adımdır. Bu adım Türkçe üzerine yazılan şiirlerde konu olarak işlenir. Dil Devriminin yansımaları, Türk Dili tarihi açısından oldukça önemlidir. Biz bu bildirimizde, şiir üzerinden bu önemi ortaya koymaya çalıştık.

Turkish Poets And The Turkish Language Revolution Realized By Atatürk

Abstract: The main material of poetry is language and a poet realizes his art by using it. From time to time, the language has become the theme of poetry. Many Turkish poets have also used Turkish language as a theme, one of which is The Turkish Language Revolution realized by Mustafa Kemal Atatürk. In this article, we try to analyze how Atatürk’s Turkish Language Revolution is expressed in the poetries with the theme of Turkish Language.

Key Words: Poetry, Language, Turkish Language, Atatürk, Language Revolution.

Kaynakça

- Atılgan, Ziya, Türk Dili, Türk Dili, S.13, İlkteşrin 1935.
Âşık Mehmet, Dil Bayramı İçin (2) , Türk Dili, İlkteşrin 1935.
Bekman, Münir Müeyyet, Dil Varlığın Temelidir, Türk Dili, S.13, İlkteşrin 1935.
Cura, Orhan, Yeni Dil Savaşımız İçin, Türk Dili, S.13, İlkteşrin 1935.

- Çağlar, Behçet Kemâl, Dil Bayramı, Türk Dili, S.10, Birinci Teşrin 1934.
- Çelebi, Asaf Hâlet, İstanbulumun Dili, Türk Edebiyatı, S.120, Ekim 1983.
- Dağlarca, Fazıl Hüsnü, Türk Dil Kurumu Koçaklaması'ndan; Dil'le Var Olmak, Çağdaş Türk Dili, S. 8.
- Ertugay, Celâl, Varol Türkçem Özgürlüğüm, Türk Dili, S.241, Ekim 1971.
- Giray, Raif N., Öz Dilimiz, Türk Dili, S.13, İlkteşrin 1935.
- Gündüz, Mustafa, Savaş Var, Türk Dili, S.13, İlkteşrin 1935.
- Işıtman, İshak Refet, Atatürk Türkçesi, Türk Dili, S.13, İlkteşrin 1935.
- _____, _____, Atatürk Türkçesi, Türk Dili, S.13, İlkteşrin 1935.
- Hasan Kolcu-Gürkan Yavaş, Türkçenin Şiiri Türk Edebiyatında Türkçe Üzerine Şiirler, Aydın Kitabevi, Ankara 2006.
- Korkmaz, Zeynep, Atatürk ve Türk Dili Belgeler, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- Recep, Dilimiz, Türk Dili, S.13, İlkteşrin 1935.
- Uçar, Nail, Ana Dilim, Türk Edebiyatı, S. 63, Ocak 1979.
- Ünaydın, Ruşen Eşref, Atatürk Tarih ve Dil Kurumları: Hatıralar, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1954.
- Gökalp, Ziya, Lisân, Yeni Hayat, Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul 1918.